

พัฒนาการของนิทานอีสป

The Development of Aesop's Tales

ศาสตราจารย์ ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร

Prof.Dr. Niyada Lausunthorn

ราชบัณฑิต สาขาวิชาวรรณกรรมร้อยแก้ว

การใช้นิทาน เป็นเครื่องสอนใจที่เกิดในสังคมแทบทุกยุคทุกสมัย ในสมัยอยุธยาใน **กฎมณเฑียรบาล**¹ ได้กำหนดไว้ว่า เวลา 7 ทุ่มเป็นเวลาที่จะพระมหากษัตริย์จะทรงสดับตรับฟัง นิทาน ทั้งนี้ น่าจะอธิบายได้ว่า เป็นการโหม่นนำวพระราชจริยาวัตรให้ดำรงอยู่ในราชনীติที่ งดงาม นิทานที่แพร่หลายในสมัยอยุธยา น่าจะเป็นนิทานชาดกที่คนไทยรู้จักดีมาตั้งแต่สมัย สุโขทัย และต่อเนื่องมายังสมัยอยุธยา แต่ก็ไม่มีนิทานชาดกสมัยอยุธยาฉบับแปลเป็น ภาษาไทยตกทอดมาจนถึงปัจจุบันเลย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการสูญหายที่เกิดเมื่อครั้งการเสียกรุง ศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ในตอนปลายอยุธยา ก็มีการแปลนิทานอิหร่านราชธรรมเป็นภาษาไทย ชื่อ ของเรื่องก็ได้แสดงว่าเป็นนิทานเปอร์เซีย

ในสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว นับเป็นช่วงที่ ประเทศไทยกำลังเปิดประเทศรับการติดต่อสมาคมกับชาวต่างชาติซึ่งมีทั้งพ่อค้าวานิช นัก สอนศาสนา หนึ่งในบรรดานักสอนศาสนา หรือที่เรียกกันว่ามิชชันนารีอเมริกัน คนสำคัญก็คือ **นายแพทย์ แดน บีช บรัดเลย์ (Rev. Dan Beach Bradley, M.D.)** ที่เข้ามาเผยแผ่ คริสต์ศาสนา คุณูปการที่หมอบรัดเลย์มีต่อสังคมไทยนั้นมีนานัปการ เช่น การแพทย์ อนามัย สาธารณสุข และการพิมพ์ ซึ่งจะมีความเกี่ยวข้องกับนิทานอีสป ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

จดหมายเหตุบางกอกรีคorder (The Bangkok Recorder) เป็นหนังสือพิมพ์ ภาษาไทยฉบับแรกที่หมอบรัดเลย์และคณะมิชชันนารี พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในปี

¹ ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, 2529) "กฎมณเฑียรบาล", หน้า 107.

คริสต์ศักราช 1844 (พุทธศักราช 2387) การออกหนังสือในครั้งนั้นเรียกว่า ไบ ฉบับแรก เรียกว่า ไบ 1 จนมาถึงไบที่ 16 ก็หยุดดำเนินการ จนกระทั่งมาถึงปีพุทธศักราช 2407 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จดหมายเหตุบางกอกกรีคोटเตอร์ ก็ได้ปรากฏขึ้นอีก และดำเนินการกิจการต่อมาอีกจนถึงปี 2410 รวม 24 ไบ ก็มีอันต้องยุติ

หมอบรัดเลย์ได้อธิบายถึงความมุ่งหมายของการออกหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ว่า

พวกครูอะเมริกาซึ่งอาศัยอยู่หน้าวัดเจ้าคุณพระคลัง, ได้ไปศึกษาพร้อมใจกันว่า, จะแต่งหนังสือข่าวตีพิมพ์ภาษาไทย, ตีพิมพ์เดือนละแผ่น

ราชสีห์กับหนู บิดากับบุตรทั้งหลายหนึ่งสิบสองแผ่น. ในหนังสือข่าวนั้นจะมีข่าวใหม่มาแต่เมืองชิงกะโประ, เมืองจีน เมืองพม่า เมืองกลาปา เมืองกาลกัตตา เมืองลังกา เมืองบอมเบ เมืองชूरัด เมืองอิงลันดา เมืองฝรั่งเศส เมืองอเมริกา แลอีกหลายเมือง. จะบอกไว้ว่ามีข่าวมาแต่ทุกเมือง หนึ่ง ในหนังสือนี้จะให้รู้ราคาของ, ซึ่งเอาไปจากเมืองนี้ไปขายเมืองนอก, แลของในเมืองนอก, เอามาขายในเมืองนี้ หนึ่งกลางที่จะว่าด้วยพงษาวะदानแลทำเนียมแห่งเมืองนอก หนึ่งกลางที่จะว่าด้วยตำรารักษาโรคต่าง ๆ แลบอกซึ่งสิ่งที่จะกระทำให้มีโรคด้วย หนึ่งกลางที่จะแต่งคำสอนสำหรับคนปรารถนาจะเรียนคำอังกฤษ. “ผู้แต่งหนังสือนี้ปรารถนาจะแต่งให้เป็นประโยชน์แลเป็นที่จำเริญใจแก่ผู้อ่าน”²

สิ่งที่หมอบรัดเลย์ปรารถนา “จะแต่งให้เป็นประโยชน์แลเป็นที่จำเริญใจแก่ผู้อ่าน” นั้น ก็น่าจะเป็นนิทานสอนใจซึ่งรู้จักในชื่อว่า นิทานอีสป อีสปเป็นชื่อของบุคคลหนึ่งซึ่งมีผลงานที่โดดเด่น แต่มีประวัติที่เลือนราง รู้กันแต่ว่า อีสปเป็นชาวกรีก ถูกขายเป็นทาส ต่อมาเขาได้รับอิสรภาพเพราะความฉลาดของเขา นิทานอีสป เป็นนิทานเปรียบเทียบซึ่งตัวละครเป็นสัตว์ แสดงพฤติกรรมหรือลักษณะซึ่งใกล้เคียงกับธรรมชาติของมนุษย์ มีทั้งข้อห้ามและข้อสอนวิธีการสอนของอีสปก็คล้ายคลึงกับการที่พระพุทธองค์ทรงใช้ชาดกเป็นเครื่องสอนใจพุทธสาวก

² หนังสือจดหมายเหตุ (กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2539) หน้า 1 (ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสมหมาย ฮุนตระกูล).

ด้วยตระหนักว่าอรรถาธิบายของมนุษย์ไม่เสมอเหมือนกัน การใช้นิทานแสดงอุทาหรณ์จะมีส่วนทำให้เข้าใจข้อวัตรธรรมะได้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

นิทานซึ่งหมอบรัดเลย์เรียบเรียงมานั้น อยู่ในหนังสือจดหมายเหตุฯ ฉบับที่ 7 หรือปีที่ 7 มี 2 เรื่อง แต่ไม่ได้แจ้งว่าเป็นนิทานอีสป เป็นแต่มีภาษาอังกฤษกำกับว่า **A Fable: The Dog and Piece of Flesh** และ **A Fable: The Fox and the Grapes**. และเมื่อเป็นภาษาไทย ก็ใช้ว่า คำเปรียบข้อหนึ่งและคำเปรียบข้อสอง ดังจะขอยกเรื่องประกอบดังนี้

นิทานอีสปสำนวนที่ 1 (หมอบรัดเลย์)

A Fable: The dog and Piece of Flesh

คำเปรียบข้อหนึ่ง

ณกาลครั้งหนึ่ง สุนัขตัวหนึ่งคาบท่อนเนื้อจะข้ามแม่น้ำไป ก็แลเห็นเงาของตัวสำคัญว่าสุนัขอื่นคาบเนื้อไปเหมือนกัน. ตัวเดิมนั้นเห็นแล้วอยากได้ , อดไม่ทน, จึงอ้าปากจะชิงเอาเนื้อจากปากสุนัขอื่น. ครั้นอ้าปากแล้ว, เนื้อที่คาบไปนั้นตกจมเสียก็สูญหายฉิบ.

A Fable: The Fox and the Grapes.

คำเปรียบข้อสอง

สุนัขจึงจอกพอใจกับลูกองุ่นน่ารักนัก กាលวันหนึ่งสุนัขจึงจอกตัวหนึ่ง, เข้าไปในสวนเห็นพวกลูกองุ่นปนอันมาก สูงอมดี, แต่ว่าแขวนไว้สูงๆ ดูปนหน้ากินน้ำลายไหล. อ้ายจึงจอกโดดขึ้นจะชิงเอา, โดดขึ้นสุดกำลังปนหลายทีหลายครั้ง, จนตัวเหนื่อยนัก, จะชิงเอาไม่ได้, เห็นปนนั้นว่าไม่ได้แล้ว, ก็ขัดใจว่า, ใครจะเอาให้เอาไปเถิด, เห็นจะเบรี่ยวนักเข้าไม่เอาละ³

ในหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีคอร์ดเดอร์ ของหมอบรัดเลย์ซึ่งตีพิมพ์ในรัชกาลที่ 3 มีนิทานอีสปเพียง 2 เรื่องเท่านั้น ก็หยุดกิจการไปชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง จนถึงรัชกาลที่ 4 บางกอกรีคอร์ดเดอร์ จึงปรากฏขึ้นใหม่เท่าที่รวบรวมมีทั้งหมด 44 เรื่อง⁴ ดังนี้

³ หนังสือจดหมายเหตุ, หน้า 34

⁴ ตูรายละเอียดที่ ภาคผนวก

1. คำเปรียบข้อหนึ่ง คือเรื่องสุนัขคาบเนื้อ ซึ่งเคยตีพิมพ์แล้วในเล่มที่ 7 ในรัชกาลที่ 3
2. คำเปรียบข้อสอง คือสุนัขกับพวงองุ่น
3. ไก่ตัวผู้กับเพชร
4. คำปริศนา คือเรื่องละมั่งผู้วอดฉลาด
5. ไม่มีชื่อเรื่อง
6. ช้างทำผิดปหลาด
7. คำเปรียบด้วย ตัว พา
8. คำปริศนา คือเรื่องหมาจิ้งจอกกับแพะผู้โง่เขลา
9. ไม่มีชื่อเรื่อง คือ เรื่องค่างควาผู้กลับกรอก
10. กาแลสุนัขจิ้งจอก
11. ไม่มีชื่อเรื่อง คือ เรื่องชาวบ้านกับงูเห่า
12. หมี่แลรังผึ้ง
13. นกพิราบกระหายน้ำ
14. สิงโตหาเมีย
15. หมาในกับลูกแกะ
16. หมาบ้านแลหมาใน
17. อี้อ่างอยากได้เจ้านาย
18. ม้ารบกับพา
19. หมากกับวัว
20. ปูแม่ลูก
21. นกอินทรีแลกา
22. หมอयरักษาไขกับศิษย์
23. เอ็กกิลีกับพ่อค้าเกวียน
24. พระอาทิตย์แลลม
25. นกอินทรีกับหมาจิ้งจอก
26. นกยูงแก่กา
27. กาแลหม้อน้ำ
28. หมาจิ้งจอกหางด้วน
29. เด็กเลี้ยงแกะกับหมาใน
30. ลิงแลคนตระหนี่
31. ชวานาแลหมาของตัว
32. ไก่แลพาแลสิงโต
33. เด็กจมน้ำ
34. พาแลเจ้าของ
35. ม้าสองตัว
36. สิงโตแลหมี่แลหมาจิ้งจอก
37. คนเที่ยวในป่าแลหมี่
38. หมาในที่เอาหนังแกะมาใส่ตัว
39. ลิงแลคนลงอวน
40. หนูแลหมาจิ้งจอกแลไข
41. แพะแลกระจก
42. สิงโตแลสัตว์ป่าอื่นต่างๆ
43. ห่านที่มีไขทอง
44. คนตระหนี่ใหญ่กับเพื่อนบ้านของตัว

นิทานของหมอบรัดเลย์ทั้ง 44 เรื่องนี้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องสั้นๆ บางครั้งก็มีข้อสรุปเป็นบทสอนใจ ในตอนท้ายแต่ไม่เสมอไปทุกเรื่อง ดังเช่น เรื่องไก่ตัวผู้กับเพชร มีบทสรุปว่า “ดูจันท์แลมนุษยผู้ยังรู้หน้อยถึงไม่รู้ที่จักกำหนดของดี ของชั่ว มักดูหมิ่นดูถูกของประเสริฐ”

คำอุปมา มีบทสรุปว่า “ใจความอุปมาอันนี้, สั่งสอนว่าเมื่อได้ฟังคำของคนฉลาดอย่างหมาจิ้งจอกนั้น, กำลังสรรเสริญการประพาศดี ๆ ก็ควรที่จะตริกรตรองดูให้เลียดก่อนว่า, ไปปลายมือนั้นจะเปนประการใดบ้าง”

ในกรณีที่ไม่มีบทสรุป แต่คำที่ใช้ลงท้ายก็บ่งบอก เช่น นิทานเรื่องแรก ซึ่งเป็นเรื่องสุนัขจิ้งจอกคาบเนื้อ มีความยาวเพียง 3 บรรทัด ประโยคสุดท้ายสรุปความว่า “เนื้อที่คาบไปนั้นตกจมเสีย ก็สูญหายจิบ”

นิทานทั้ง 44 เรื่องนั้น โดยที่เป็นเรื่องแปล เข้าใจว่าเป็นผลงานของหมอบรัดเลย์ ซึ่งยังไม่คุ้นกับตัวสะกดในภาษาไทยดีนัก แต่สำนวนโวหารก็กลมกลื่นเข้าใจได้ดี การสะกดคำนั้นยังลึกลับ ในประโยคเดียวกัน มีการเขียนได้มากกว่าหนึ่ง เช่น อุงุ่น → อะหุงุ่น, คู้ย → คุย, คั่งคาว → ค้างคาว, จิ้งจอก → จิงจอก, เขียบบ → เขียบ เป็นต้น

นิทานอีสปสำนวนที่ 2 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นอีกพระองค์หนึ่งที่ทำให้ความสนใจนิทานอีสป ดังจะเห็นได้จากพระราชวิจารณ์ว่าด้วยนิทานชาดก ในตอนหนึ่งทรงพาดพิงถึงนิทานอีสป หรือที่ทรงเรียกว่า นิทานอีสอป ดังความว่า

และนิทานอย่างเช่นชาดกนี้ไม่ได้มีแต่ในคัมภีร์ฝ่ายพระพุทธศาสนาในหมู่ชนชาติอื่น ภาษาอื่นนอกพระพุทธศาสนาก็มีปรากฏเหมือนกัน ชชาติอื่น ๆ เช่น อาหรับ เปอร์เซีย เป็นต้น ก็ว่ามีนิทานเช่นนี้คล้ายคลึงกัน แต่จะยกไว้ไม่กล่าวเพราะไม่มีตัวเรื่องมาเปรียบ จะยกแต่ นิทานอีสป ซึ่งข้าพเจ้าได้แปลลงเป็นภาษาไทย ชานานมาแล้ว ได้ชื่อว่าอีสอปปกครองนักปราชญ์ผู้หนึ่งชื่อว่าอีสอปเป็นผู้แต่งขึ้นในประเทศกรีก⁵

ในพระราชวิจารณ์ว่าด้วยนิทานชาดก ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เมื่อปี พ.ศ. 2447 ดังนั้น อีสปปกรณ์ หรืออีสอปปกรณ์ คงจะทรงแปลก่อนปี พ.ศ. 2447 หลายปี

⁵ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, “พระราชวิจารณ์ว่าด้วยนิทานชาดก” ประชุมตีพิมพ์จากที่ 5 (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี) หน้า 17.

แต่ต้นเรื่องของนิทานอีสปนั้น ไม่สามารถจะค้นได้ว่าทรงใช้ฉบับของผู้ใด ต้นฉบับตัวเขียนพระราชนิพนธ์เรื่องอีสปปรกรณ์⁶ ในปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึกสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพฯ มีจำนวน 4 เล่ม มีนิทานทั้งหมด 106 เรื่อง ในจำนวนนี้ 4 เรื่อง เป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือเรื่องดังต่อไปนี้

ราชสีห์กับหนู

บิดากับบุตรทั้งหลาย

สุนัขขี้ปากกับลูกแกะ

กระต่ายกับเต่า

ที่เหลือเป็นงานนิพนธ์ของผู้อื่น เช่น กรมหลวงพิชิตปรีชากร พระองค์เจ้าโสณบัณฑิต พระยาศรีสุนทรโวหาร พระยาราชสมภารากร ขุนวิสุทธากร พระยาศรีสิงหนาทและพระเทพกระวี

ตัวอย่างพระราชนิพนธ์

สุนัขขี้ปากกับลูกแกะ

สุนัขตัวหนึ่งมาพบกับลูกแกะพลัดฝูงมาตัวหนึ่ง คิดว่าเราจะให้ลูกแกะนั้นลงเนื้อเห็นว่าสุนัขขี้ปากนั้นสมควรจะกินตัวเขาเอง จึงได้กล่าวถ้อยคำว่า เฮ้ย เมื่อปีกลายนี้มึงตูดุกูใหญ่หนัก ลูกแกะจึงตอบด้วยน้ำเสียงเศร้าโศกว่าไม่มีเลยเมื่อนั้นข้าพเจ้ายังไม่เกิด สุนัขขี้ปากจึงว่า เจ้ากินหญ้าในท่าเลขของข้า ลูกแกะตอบว่าหามิได้เลยเจ้าชะ ดีฉันยังไม่รู้ศหญ้าเลยจนเดี๋ยวนี้ยังไม่เคยกิน สุนัขขี้ปากจึงว่าเจ้ากินน้ำในบ่อของข้า ลูกแกะว่าหามิได้ ดีฉันยังไม่เคยกินน้ำเลย เพราะในเวลานี้น้ำนมมารดาดีฉันเท่านั้นเป็นทั้งอาหารทั้งน้ำ สุนัขขี้ปากมีรูที่จะว่าอย่างไรก็เข้าจับลูกแกะแล้วว่า เถอะข้าไม่อดอาหารเปล่าละถึงเจ้าจะปดเสือกี่ซังเจ้า

☉ ขาดักขพะที่ดูร้าย

สันดาน

คงจะหาสิ่งพาล

โทษให้

ถึงจะกล่าวคำหวาน

คำชอบ ก็ดี

หาญหักเอาจนได้

ตั้งข้อเขาประสงต์

⁶ นิทานอีสป(อีสปปรกรณ์)เลขที่ 1-4 ตู 113 มัดที่ 68: ประวัติเดิมของหอสมุด.

หมื่กับสุนัขจิ้งจอก (พระยาราชสัมภารากร)

หมื่ตัวหนึ่งออกด้วยตัวมีความเมตตาต่อชาติมนุษย์เป็นอันมาก กล่าวว่บั้นดลสัต์ว่ทั้งปวงแล้ว เขาเป็นผู้นับถือคนมามาก เพราะเขามีความเคารพต่อคนที่สุ่ แต่ชั้นศพของคนที่ตายแล้วเขาก็ไม่ถูกต้อง สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งได้ยีน คำเหล่านี้ ยั้มแล้วว่กักับหมื่ว่ ท่านกินเถิด คนที่ตายแล้วแต่ท่านอย่ากินคนที่เปน
อวดของตัวไม่รอบคอบไม่พันที่เขาว่ว่ตัวได้

○ ประสงค์เพียงเพื่ออ้าง	อวดดี ตัวเฮย
ยกแต่ตนพาที้	พล้พล้ง
ไเหนจกเลียงราตี	คำกล่าว พันพอ
เปนที่นินทาทั้ง	ชั่วร้ายหลายสุ่ฐาน

นิทานอีสป เรื่อง หมื่กับสุนัขจิ้งจอก และเรื่องอื่น ๆ นั้นจะมีคำสอนเป็นข้อสรุป 2 ตอน ตอนแรกว่กัด้วย ร้อยแก้ว และตามด้วยโคลง 4 นิทานอีสปในครั้งนั้นมี 106 เรื่อง

นิทานอีสปสำนวนที่ 3 (ภราดา ฟ.ฮีร์แลร์)

นิทานอีสปสำนวนที่ 3 ก็คือ สำนวนของท่านเจษฎาจารย์ ฟ.ฮีร์แลร์ นักบวชชาวฝรั่งเศสที่มีบทบาทสำคัญทางการศึกษาของไทย⁷ ท่านเจษฎาจารย์ หรือภราดา ฟ.ฮีร์แลร์ได้เดินทางมาประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2444 เพื่อดูแลการศึกษาของโรงเรียนอัสสัมชัญ ซึ่งเป็นโรงเรียนสอนคริสต์ศาสนา ซึ่งตั้งขึ้นโดยบาทหลวงกลอมเบต์ ภราดาฮีร์แลร์ได้ใช้เวลา 9 ปีในการศึกษาภาษาไทยจนเชี่ยวชาญ สามารถเรียบเรียงตำราสอนภาษาไทย 3 เล่ม คือ **ตรุณศึกษาตอนกขอ ตรุณศึกษาตอนกลาง และตรุณศึกษาตอนปลาย**

ในการสอนภาษาให้แก่เยาวชนไทย นอกจากให้หลักเกณฑ์ของภาษาแล้ว ท่านฮีร์แลร์ยังได้ให้ตัวอย่างนิทานเพื่อให้เด็กได้ฝึกอ่านอีกด้วย เรื่องที่ฝึกให้อ่านนั้นมีนิทานอีสป

⁷ อ่านประวัติและผลงานของท่านฮีร์แลร์ได้ในหนังสือวรรณกรรม ฟ. ฮีร์แลร์ จัดพิมพ์โดยโรงเรียนอัสสัมชัญ กรุงเทพฯ, 2540

ประกอบอยู่ด้วย แต่มีข้อสังเกตว่านิทานอีสปที่ท่านเรียบเรียงนั้น ต่างกับสำนวนที่ 1 และที่ 2 กล่าวคือ ท่านได้ดัดแปลงสำนวนโวหารให้เป็นแบบไทย, ดังจะยกตัวอย่าง ดังนี้

เรื่องราชสีห์

ราชสีห์ตัวหนึ่งอยู่ในป่าหิมพานต์, บรรดาเนื้อในป่านั้นก็ล้วนราชสีห์พากันหนีหลบไปเสียที่อื่นหมด, เมื่อป่าปราศจากฝูงเนื้อแล้วราชสีห์ก็ต้องอดมาหลายเวลา, จึงเดินหิวโซเซไปปรารถนาจะจับเนื้อกินเป็นอาหาร

ครั้นไปถึงลำห้วยจำเภาะพบลูกโคตัวหนึ่งกำลังลงกินน้ำอยู่, ราชสีห์ดีใจคิดว่า: “เออ! เป็นบุญลาภจริง! อ้ายนี่เป็นกรรมสิทธิ์ตกอยู่ในเงื้อมมือของเราแล้ว” ก็กล่าวขู่ว่า “เหม่! อ้ายเด็กน้อยน้องอาจนึกมาทำให้น้ำของเราขุ่นสกปรกเสียทำไมนะ?”

ลูกโคแลไปเห็นราชสีห์ก็ใจหายตัวสั่นเทาๆ ตั้งกายไม่เป็นปกติ. ครั้นคิดจะโดดน้ำข้ามไปหรือก็คงไม่พ้น, ครั้นจะวิ่งวนขึ้นไปบนฝั่งเล่าศัตรูก็สกัดอยู่แล้ว, จึงก้มศีรษะลงยังพื้นปถพี อ่อนหวานด้วยคำอ่อนหวานว่า:-

“ข้าพเจ้านอบน้อมนมัสการ; ขอคุณนายท่านอย่าเพื่อโกรธแค้นก่อนเลย; แม้นถึงน้ำจะสกปรกก็เป็นฝ่ายข้างใต้ ไหนเลยน้ำจะไหลทวนกลับขึ้นมาไปถึงท่านที่อยู่ข้างเหนือได้เล่า?”

ราชสีห์ตอบว่า:- “อ่า! ไหลทวนได้หรือไม่ได้ ก็คงสกปรกอยู่นั่นแหละ; ทั้งเมื่อปีกลายนี้ก็คิดฉินินทาหลายประการ, กุยังเจ็บใจไม่หาย”

ลูกโคว่า:- “ข้าพเจ้าเพิ่งเกิดในปีนี้ได้ 7- 8 เดือนเท่านั้น, ไหนจะพูดฉินินทาท่านเมื่อปี กลายได้เล่า?”

ราชสีห์ตอบว่า:- “ถ้าไม่ใช่มีง ก็พี่มีงนั่นแหละฉินินทา”

ลูกโคว่า:- “คุณนายเจ้าขา, พี่ข้าพเจ้าก็หาไม่มี”

ราชสีห์ตอบว่า:- “กระนั้นก็พ่อแม่พวกพ้องมีงนั่นแหละฉินินทา; กุเข้าใจสิ้น. ยังซ้ำเป็นศัตรูคอยประทุษร้ายอีกฉะฉายอยู่เป็นนิตย์.

ถูกต้องทำโทษมึงเสียให้หายแค้นจงได้เดี๋ยวนี้; อย่ามาวิงวอนให้อีกทีก็ไปเลย!”

ว่าแล้วราชสีห์ก็กระโดดเข้าฟาดฟันกัดคอคาบเอาไปกินเสียตามความปรารถนา เออ! อนิจจา, เอ้ย! เมื่อไรเล่าลูกโคถึงจะเอ่ยปากขึ้นได้กระเขบบ้าง? ทุกวันนี้ยังเห็นมีแต่โคต้องแพ้สิงห์อยู่นั้นแหละ. ถ้าใครมีอำนาจวาสนาน้อยแล้วถึงจะถูกก็ถูกเสียเปล่า, มักเถียงไม่ขึ้นเช่นเขาว่า: “วาสนาไม่คู่เคียงท่านยาก, ถึงมีปากมีเสียงเปล่าเหมือนเต่าหอย”⁸

เรื่องราชสีห์ข้างต้นนี้ สันเกตว่าภราดาฮีร์แลร์ดัดแปลงให้มีลักษณะเป็นเรื่องไทยๆ มากขึ้น ร่องรอยของความเป็นวรรณกรรมต่างประเทศจะน้อยมาก นอกจากเรื่องราชสีห์แล้ว ยังมีนิทานอีสปเรื่องอื่นๆ ที่ท่านยกมาให้แบบฝึกอ่านสำหรับนักเรียน คือ

เต่าและกระต่าย (บทที่ 34) เล่ม 1

อึ่งอ่าง (บทที่ 67) เล่ม 1

นกเขาเปล้า (บทที่ 69) เล่ม 1

มดง่าม (บทที่ 85) เล่ม 1

เจ้าจิ้งจอกหลอกอีเกา⁹ (บทที่ 72) เล่ม 3 นิทานอีสปเรื่องนี้มีความพิเศษ คือแต่งร้อยกรองสั้นๆ ดังขอยกตัวอย่างดังนี้

ร้อนถลา มา เกาะ บน กิ่งไทร
จิ้งจอก เห็น นึก กระหยิ่ม อิ่ม ใจ ครัน
จิ้ง แหงน หน้า พาที่ ว่า พี่ เอ้ย
ชน ดำ ขลิบ รับ ตะวัน เปน มัน เงา

นึก ดีใจ จะได้กิน ชัน หมู หัน
อ้าย หมู หัน ที่ กา คาบ ตาย ลาก เรา
กระไร เลย รูปร่าง อย่าง หล่อ เหลา
ดู เพรศ เพรา พอ ลม่อม ไม่ ผอม พี่

นิทานอีสปสำนวนที่ 4 (พระจรัสชวนะพันธ)

ในระยะเวลาใกล้เคียงกันนี้ (ร.ศ. 130, พ.ศ. 2455) พระจรัสชวนะพันธ(สาตร์)ได้เรียบเรียงนิทานอีสป 45 เรื่อง สำหรับเด็กในชั้นมูลศึกษาจะได้ใช้อ่านเมื่อเรียนแบบเรียนมูลศึกษา

⁸ ฟ. ฮีร์แลร์, วรรณกรรม ฟ. ฮีร์แลร์. (กรุงเทพฯ : โรงเรียนอัสสัมชัญกรุงเทพ, 2540) หน้า 112.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

จบเล่ม โดยได้รับคำแนะนำจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ(พระยศขณะนั้น) ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นสำนวนที่ 4 นอกจากนี้พระจรัสชวนะพันธ์ ได้แนะนำวิธีการเรียนการสอนไว้ดังนี้

ก็มีข้อที่จะแนะนำอยู่บ้างคือ เมื่อนักเรียนอ่านบทใดไปแล้ว อย่าให้ครูถือว่าเป็นเสร็จธุระของตนแต่เพียงเท่านั้น จงอุตสาหะซักถามสะกดสะแกงให้นักเรียนคิดตอบตามเนื้อเรื่องได้โดยอนุมัติ¹⁰ ของตนเอง เช่น นิทานเรื่องราชสีห์กับหนู เมื่อบันให้นักเรียนในชั้นอ่านเป็นตอนๆ จนจบแล้ว ครูควรให้นักเรียนคนหนึ่งลุกขึ้นเล่าให้ฟังจนตลอดเรื่อง แล้วถามนักเรียนเป็นคนๆไปว่า ราชสีห์ที่ในรูปนั้น หน้าตาเป็นอย่างไร เขี้ยวเล็บเป็นอย่างไร ถ้าเด็กไปพบเข้าตามทางสักตัวหนึ่งจะทำอย่างไร¹¹

นิทานอีสป 45 เรื่อง ของพระจรัสชวนะพันธ์ มีดังนี้

ราชสีห์กับหนู	พ่อกับลูก
ลา กับ จิ้งหรีด	หมาจิ้งจอกกับนกกระสา
หมาจิ้งจอกกับแพะ	กากับนกยูง
เด็กกับตุ๊กแตน	มดง่ามกับจิ้งจัน
ไก่อกับพลอย	กระต่ายกับเต่า
เทวดากับคนขับเกวียน	หมากับเงา
ลูกอ้นกับแม่อ้น	ชวานากับงูเห่า
ลา หมาจิ้งจอก กับราชสีห์	แมลงวันกับไหงน้ำผึ้ง
หมาป่ากับลูกแกะ	หมาไล่เนื้ออายุมาก
หมาอยู่ในรางหญ้า	ไก่อแจ้กับเหยี่ยว
หมาจิ้งจอกหางด้วน	ลูกแพะกับหมาป่า

¹⁰ มีความหมายว่า คิดเห็น

¹¹ พระจรัสชวนะพันธ์(สาตร์). นิทานอีสป (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2492) หน้า 1

หมาจิ้งจอกกับเม่น	อึ่งอ่างกับวัว
ลูกปูกับแม่ปู	พวกหนูประชุมกัน
นกอินทรีกับหมาจิ้งจอก	ชาวสวนกับลูก
ท้อกับตัว	เทพารักษ์กับคนตัดไม้
นายพรานกับไก่ฟ้า	หนู กบ กับเหยี่ยว
ราชสีห์ชั้นสุตรลมหายใจ	กบเลือกนาย
ยายแก่กับหม้อ	ต้นไม้กับต้นอ้อ
หมาจิ้งจอกกับราชสีห์	แม่เนื้อกับนายพรานป่า
หมาดุก	พ่อค้าเกลือกับโคต่าง
ลิงกับคนทอดแห	คนเลี้ยงแพะกับลูกเสือ
คนเลี้ยงวัวกับวัวหาย	

หลังจากนั้น นิทานอีสปก็ได้รับความนิยมแพร่หลาย และมีบทบาทสำคัญในการสั่งสอนกุลบุตร กุลธิดาของไทย มีการแปลเป็นภาษาไทยหลายสำนวนด้วยกัน ดังจะขอยกตัวอย่างดังนี้

นิทานอีสป สำนวนของ ชิต สุนทรโรทยาน แปลตามต้นฉบับของ Milo Winter

นิทานอีสป สำนวนของ ผกาจติ อุตตโมทย์ แปลตามต้นฉบับของ Sir Roger L'Estrange และอื่น ๆ

เรื่องราวของนิทานอีสปที่เข้ามาแพร่หลายในเมืองไทย จึงมีดังได้พรรณนามาดังกล่าวแล้ว

เอกสารอ้างอิง

ต้นฉบับตัวเขียน

นิทานอีสป (อีสปปรกรณ์) เลขที่ 1 - 4 ตู 113 มัดที่ 68 ประวัติสมมติเดิมของหอสมุดแห่งชาติ.

หนังสือ

จรัสชวณะพันธ์, พระ (ساتร์). **นิทานอีสป**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, 2492.

ชิต สุนทรโรทยาน (ผู้แปล). **นิยายอีสป**. กรุงเทพฯ : สามมิตร, 2503.

นิทานอีสป. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เสียงเซียง, ๒๕๓๘. (อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนายกลิ่นท์ อิงควัด).

ผกาวดี อุตตโมทย์ (ผู้แปล). **เรื่องเล่าของอีสป.** กรุงเทพฯ : ผีเสื้อ, 2536.

หนังสือจดหมายเหตุ. กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2539.

(ทรงพระราชกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ
นายสมหมาย สุนทรະกุล).

หนังสือวรรณกรรม ฟ. ฮีแรลล์. กรุงเทพฯ : โรงเรียนอัสสัมชัญกรุงเทพฯ, 2540.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
Suratthani Rajabhat University